УДК 811.111'37 + 811. 111'42

Гармаш О. Л.,
Запорізький національний університет

ВИНИКНЕННЯ СЛОВОТВОРЧИХ МОРФЕМ ТА ПРОЦЕСИ АФІКСАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ (ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглядаються питання,пов'язані із застосуванням когнітивного підходу до дослідження явища поповнення арсеналу афіксальних елементів в сучасній англійській мові. Роль афіксів у формуванні лексичних неологізмів в англійській мові висвітлюється в статті під новим кутом.

Ключові слова: *неологізм, афікс, словотворчий елемент, афіксація.*

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с применением когнитивного подхода к исследованию явления пополнения арсенала аффиксальных элементов в современном английском языке. Роль аффиксов в формировании лексических неологизмов в английском языке освещается в статье под новым углом.

Ключевые слова: *словосложение, аффиксация, словообразовательный элемент.*

This article deals with the cognitive approach to the studying of enriching the English vocabulary with new affixational elements. The role of affixes in forming lexical neologismsin English explicates from the new point of view.

Key words: *neologism, affix, word-building element, affixation.*

Англійська мова, як провідна мова світу, в першу чергу реагує на зміни антропоцентричного характеру. Саме тому характерною ознакою сучасної науки про мову є інтенсивні пошуки в галузі неології. Значне прискорення темпів збагачення словникового фонду обумовлюється, перш за все, домінуванням продуктивності словотвору серед інших шляхів мовних трансляцій. Останнім часом, у зв'язку з розвитком когнітивної галузі в мовознавстві, відкриваються інноваційні перспективи дослідження деривацийних тенденцій в англійській мові.

Розвиток інформаційних технологій забезпечує економію антропних зусиль екстралінгвального характеру, в той час як інтралінгвальна економія виражається в теденції до спрощення структури (економізації) мовних засобів, що представляють собою конституенти різних рівнів мовної системи. Сказане підтверджується, з одного боку все більшою актуалізацією різних способів перетворення (скорочення) структури вже існуючих в мові одиниць номінації лексичного та лексико-синтаксичного типів; з іншого – зростанням продуктивності такого способу творення нових лексем як афіксація. Цей факт зумовлюється значною семантичною навантаженістю таких мінімальних у формальному вираженні мовних одиниць як афікси.

У конкретних дослідженнях, присвячених проблемам поповнення словникового складу англійської мови на сучасному етапі, розглядаються механізми творення нової лексики [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17]. Проте, у сучасній лінгвістиці продовжують залишатися актуальними питання, що стосуються виникнення нових словотворчих елементів та особливостей їх функціонування.

Звідси випливає мета нашої роботи, що полягає у лінгвокогнітивному аналізі основних процесів що сприяють виникненню англомовних афіксальних морфем та їх участі у продукуванні інноваційних одиниць спілкування.При чому в нашій роботі під одиницею спілкування ми розуміємо добуток матеріальної (вербальної) та ідеальної (концептуальної) форм існування найменшої одиниці комунікації та її рівневих похідних (словосполучень, фразеологізмів, тощо).

Вказана мета обумовлює необхідність вирішення наступних задач: розглянути механізми що сприяють виникненню нових афіксальних елементів; визначити критерії, за якими елемент, що повторюється в ряді новотворів можна відносити до афіксальних морфем; за допомогою лінгвокогнітивного підходу розкрити дію моделей творення афіксальних похідних.

Як відомо, спосіб афіксальної деривації оперує моделями префіксації і суфіксації. Когнітивна сутність цих механізмів полягає у формуванні похідного концепта за допомогою складання морфогенного і традиційного (вербалізованого у лексичному форматі) концептів. Якщо у процесі творення нових різнорівневих засобів спілкування антропний чинник відіграє безпосередню роль (за допомогою певних знайомих моделей нові одиниці первинно "генеруються" в свідомості носіїв мови а потім вже входять в мову), то роль антропного чинника у виникненні словотворчих морфем є опосередкованою.

На відміну від "генеративної деривації" [2, с. 76], їх виникнення зумовлює фактор повторюваності у ряді однотипних за структурою одиниць. У свідомості носіїв мови відбувається певна переорієнтація моделі. Повторюваний елемент у складі мовної одиниці у ментальній площині починає ідентифікуватися як афіксальний. При чому цей спроцес має значно чіткіші хронотопні характеристики, ніж процес генеративної деривації.

Нові тенденції в позамовному середовищі зумовлюють невідкладну появу нових мовних засобів, зокрема й словотвірних елементів. Це можна підтвердити, навівши фрагмент статті Білла Сонеса "High-tech world spawns plethora of suffix uses"[18].

Question: "Suffix it to say" we live in a world where almost everyone is addicted to something, becoming maybe an alcoholic, chocaholic, foodaholic, or workaholic. What suffixes are best known by the techaholics among us? Answer: Call them also Webaholics (the Web), Twitterholics (Twitter), gameaholics (computer games in general), says Paul McFedries in "IEEE Spectrum" magazine. The suffix workhorse in these circles is "-**ware**," short for software and spawning such classics as freeware (free software), shareware (software you can use before purchasing) and vaporware (announced but not delivered). Beerware you can get for the price of buying the developer a beer, terrorware is software used by terrorists, and wearware goes back a few years to an article about wearable computers.

Reading this, you are likely part of the literati (literary intelligentsia or educated class). At your computer, you join the digerati (digital literati), or the geekerati (the elite of this group), maybe even the jitterati with a cup of caffeinated

© Гармаш О. Л., 2012

coffee on the side, or the blogerati (big-time bloggers), or the Twitterati (those with the most Twitter followers). The universe is certainly big enough to encompass the Googleverse, the Twitterverse, the gamerverse (gamers or gaming), plus the chatosphere (chat rooms and instant messaging), the spamosphere (junk e-mail messages), the blogosphere, the Webosphere. And there’s more, but perhaps by now you’ve had it with our lallapalooza of a suffixpalooza. (Deseret News (Salt Lake City),Oct. 22, 2009)

У зв’язку з цим зазначимо, що складові одиниці кожного з мовних рівнів не існують у свідомості носіїв англійської мови абстраговано, – вони на ментальному рівні відбивають діалектичні зв’язки зі складовими одиницями інших рівнів мовної системи. Не виняток і словотворчі елементи. У системі англійської мови вони вирізняються значною деривaційною активністю, функціональною мобільністю, виступають як значущі об’єктивні складники мовної картини світу.

Серед словотвірних засобів англійської мови, як відомо, виділився ряд одиниць, що називаються комбінаційними формами (combining forms). Проте розмаїття, а часто і протилежність думок у визначенні поняття “комбінаційна форма”, на наш погляд, викликані тим, що їх склад як категорії словотвірних елементів є досить неоднорідним. Словотворчі афікси виникають внаслідок дії як первинних процесів – усікання, словорозкладання, хибної етимологізації, так і вторинних – словоскладання і телескопії.

Не зважаючи на високу словотворчу активність та продуктивність таких деривaційних елементів, в лінгвістиці досі бракує їх чіткого визначення. Так, наприклад, термін “формант” був введений Карлом Бругманом. Наявність цілої низки інших термінів на позначення словотвірних елементів (афікси, афіксоїдні елементи, основи, одиниці особливого статусу, радиксоїди, інтернаціональні терміноелементи, словотворчі елементи, комбінаційні форми, деривaційні форманти, афіксальні елементи) свідчить про недостатню дослідженість цього питання. Як правило, дискусійними моментами постають явища продуктивності таких одиниць, варіативність семантики, ступінь самостійності тощо.

Слід наголосити на тому, що морфологічна підсистема являє собою ту частину мовної мегасистеми, яка визначається найбільшою орієнтованістю на соціальні чинники і піддається індивідуальному впливу. Зміни у її складі є наслідком не тільки зовнішніх впливів, а й дії більш глибоких, внутрішніх процесів. Треба сказати, що соціальні фактори цілком визначають інтралінгвальні процеси, у тому числі й динамізм розвитку фонду афіксальних елементів в англійській мові.

Слід зазначити, що серед цілого ряду способів словотвору в англійській мові словоскладання та афіксація вочевидь посідають чільне місце. До речі, самі морфологічні способи словотворення, на чолі яких постає афіксація постають у ролі “споживачів” словотвірних елементів. У результаті афіксації виникають лише лексичні одиниці, отже поповнюється лексичний рівень мовної системи. Тому сам спосіб афіксальної деривації можна вважати “моногенеративними”.

Виникненню деривaційних елементів сприяють такі “бігенеративні” способи епідигмації, як словоскладання і телескопія. Оскільки ці способи наразі мають значну деривaційну активність, то, відповідно, і словотворчі елементи, які виникли за допомогою цих двох способів, невпинно продовжують поповнювати афіксальний фонд англійської мови.

Як відомо, морфологічний рівень англійської мови динамічно поповнюється новими конституентами, зокрема, у систему словотвірних засобів включаються нові афіксальні морфеми.Отже, арсенал нових деривaційних елементів в англійській мові постійно зростає. Проте, недостатньо розробленою залишається проблема визначення статусу словотвірних елементів, відтак не завжди є цілком зрозумілим, за якими критеріями можна відносити елемент, що повторюється в ряді новотворів, до афіксальних морфем.

До речі, самі морфологічні способи словотворення, на чолі яких постає афіксація постають у ролі “споживачів” словотвірних елементів, у зв’язку з чим їх можна вважати “моногенеративними”. Аналізуючимеханізм афіксації, слід відзначити те, що “матеріал” для його функціонування (словотворчі елементи) виникає за участі інших “бігенеративних” механізмів словотвірної системи (способів словотворення), серед яких значною продуктивністю відзначаються телескопія та словоскладання. Отже, способи телескопійної деривації та словоскладання можна вважати здібним так би мовити “вторинно” генерувати нові деривaційні елементи.

Це відбувається завдяки творенню нових мовних одиниць за аналогією, внаслідок чого цілий ряд інновацій-аналогів укладається в модель з константним компонентом. Як свідчитиме наведений нижче матеріал, у ролі аналога для подальшої деривації може виступати як вже існуючий ряд інновацій конкретного типу (репрезентований “елементарною” моделлю), так і будь-яка конкретна одиниця, що є складовою деривaційного ряду. Реалізація останнього варіанту відбувається за умови відсутності моделі в когнітивній структурі носія мови, а також зумовлюється особливостями акту комунікації.

Торкаючись у нашій роботі проблеми виникнення афіксальних варіантів лексичних одиниць, вважаємо за доцільне поділити всі критерії на кількісні та якісні. У ролі кількісного критерію виступає словотвірна активність елемента, в ролі якісного– семантичні трансформації в порівнянні з вихідним варіантом. Як правило, ці два критерії перехрещуються у процесі перетворення стійкого елемента словосполучення на формант. У цьому плані первинним критерієм виступає словотвірна активність, вторинним (супроводжувальним) – модифікація внутрішнього наповнення (семантичні трансформації).

З урахуванням кількісних та якісних критеріїв основні ознаки віднесення компонентів лексичних одиниць до розряду словотвірних елементів можна представити таким чином: – здатність виконувати афіксальні функції при утворенні нових одиниць (повторення компонента у значній кількості похідних, тобто частотність використання); – семантичні зміни в порівнянні з вихідним лексичним варіантом (розширення значення, звуження значення, спеціалізація, деспеціалізація, ресемантизація); – конкурентоздатність (здатність конкурувати з існуючими синонімічними афіксальними елементами) [3, с. 129].

Висока продуктивність афіксації зумовлюється й тим, що кожнадеривaційна морфема функціонує на користь системи словникового складу,поповнюючи його подальшим мовним матеріалом. Відтак функціональнанавантаженість практично кожного деривaційного елемента набагатоперевищує системологічну значущість нової лексич-

ної, семантичноїодиниці (нового значення вже існуючого мовного знаку) чи форматичноїодиниці (нової вербальної форми вже існуючого мовного знаку). Задопомогою афіксації було утворено найчисельніший ряд інновацій.

Серед них такі, як: *micro-work, microboredom, micro-financing, microentrepreneurs,cleantech, sociobiology* та багато інших.

In parallel, the organizationassists local entrepreneurs in running ***microwork*** *centers, helping to grow a newpool of business talent across the developing world.* (Examiner.com, April 10, 2011)

The trade fair aims to create market links among ***micro-entrepreneurs*** *andcorporations as well as* ***micro-financing*** *institutions through the value chain orsupply chain systems, paving the way for a truly inclusive economy benefittingall Filipinos and keeping alive the spirit of People Power.* (Manila Bulletin, March 4, 2011).

*A few years ago, cellphone maker Motorola even began using the word "****microboredom****" to describe the ever-smaller slices of free time from which newmobile technology offers an escape.* (The Boston Globe, March 9, 2008)

*So-called "****cleantech****" – such as technology which improves energy efficiencyor reduces pollution – was the third largest recipient of venture capital, behindthe internet and biotechnology.* (The Western Mail, January 12, 2008)

Freeman's destruction of Mead's work was eagerly seized on by a newgeneration of anthropologists who, inspired by sociobiology, sought torehabilitate evolutionary explanations of behaviour. (The New Statesman, 18 December 2000).

Завдяки дії телескопного способу деривації (у плані продукування афіксальних інновацій) у сучасній англійській мові на разі функціонують такі афіксальні елементи, як: ***agri-*** *(від agriculture),* ***-bio-*** *(biology),* ***cyber-*** *(cybernatics),* ***compu-*** *(computer),* ***eco-*** *(ecology),* ***Euro-*** *(European),* ***mini-*** *(miniature),* ***maxi-*** *(maximum),* ***narco-*** *(narcotic),* ***petro-*** *(petrole),* ***techno-*** *(technology),* ***info-*** *(information),* ***i-*** *(information),* ***e-*** *(electronic)* тощо.

The John Doe farm offers hayrides as one aspect of their business focus on ***agritainment****.* (The Globe and Mail, February. 12, 2003).

*"****Agri-Mark*** *must ensure that all of our milk sales, cheese, butter and otherproducts are in no danger of recall", the letter said.* (The New York Times, January 25, 2011).

Researchers in Israel have fashined a ***"bio-computer"*** *out of DNA that canhandle a billion operations per second with 99.8% accuracy.* (The Futurist, May-June 2003)

Biodetectives *find a way to sniff out anthrax. A virus that naturally preys onspores may help with the rapid detection of the bacteria.* (The Christian Science Monitor, Aug. 22, 2004)

Maybe ***bioinformatics*** *and the diffusion of genetic engineering technologiesand techniques will inspire a new generation of* ***bio-hackers****.* (Technology Review, June 2003)

Using ambient street sounds, digital clips of walking, talking salespeople and ***cyberkiosks*** *brimming withproduct information, the site attempts to recreate the chic ambience of the realworldsalons where luxury watches are typically sold.* (The New York Times, March 17, 2010)

And ***"cyberdisinhibition"*** *– being more willing to behave online in ways theywouldn't in person – has both emboldened users and led them to inappropriatebehavior.* (RISMedia, November 23, 2009)

With online dating sites where searches can be tailored by age andincome, e-mail forums for the most narrow band of subjects, bookmarkedsites and even spam filters, the Web allows users to tailor the informationthey consume more than any other medium. Social scientists even have a termfor it: ***cyberbalkanization****.* (The New York Times, January 25, 2004)

Cyberchondria*, the deluded b elief you s uffer f rom a ll t he d iseasesfeatured on the internet, is the latest condition to add to GPs' workloads.* (Sunday Times, April 2, 2000)

Addresses ending in 'sucks.com' have become popular for so-called ***cybergriping*** *sites, where dissatisfied consumers can complain about businessesand their products and services.* (The National Law Journal, September 4, 2000)

"… Mr. Traya received a letter from Apple's lawyer sayinghe committed an act of 'blatant ***cyberpiracy****'."*(The National Post, November 22, 2005)

Just as in the real world, ***cybervigilantism*** *doesn't always work out for thebest. Executives at eBay argue that vigilantes – well intentioned as they mightbe – can wrongly disrupt legitimate deals.* (The New York Times, March 28, 2004)

*"****CompuExpert*** *is constantly traveling the globe in search of innovativeproducts such as the McTiVia", said Ammar Adra, president of* ***CompuExpert****". We're excited to make it available to Mac and PC users in the United States".* (Business Wire, April 14, 2011)

"Moving through this digital age, the traditional classroom is shifting anda recent growth in online education is giving us the opportunity to transformthe way we teach and deliver content", said Dave Shaut, vice president, ***CompuTaught****.* (PR Newswire, Jan 26, 2011)

Soaring petrol prices offer some explanation, but the true cause has more to dowith the vehicle's questionable image in an age of deepening ***eco-anxiety****.* (Newsweek, December 18, 2006)

"McDonough and Alston contend it is not enough for the corporate world toembrace ***'eco-efficiency'*** *– a business buzzword…. "* (Chicago Tribune, November 4, 2001)

*"****Eco-bling*** *describes unnecessary renewable energy visibly attached to theoutside of poorly-designed buildings – it's a zero-sum approach," he said.* (The Guardian, January 20, 2010)

The tragedy of the ***Euromess*** *is that the creation of the euro was supposedto be the finest moment in a grand and noble undertaking: the generations-longeffort to bring peace, democracy and shared prosperity to a once and frequentlywar-torn continent. ... Borders were opened; freedom of personal movementwas guaranteed; and product, safety and food regulations were harmonized,a process immortalized by the* ***Eurosausage*** *episode of the TV show "Yes Minister," in which the minister in question is told that under new Europeanrules, the traditional British sausage no longer qualifies as a sausage and must berenamed the Emulsified High-Fat Offal Tube.* (The New York Times, January 12, 2011).

Germans are actually seeking out ***mini-jobs*** *– jobs paying less than 400 eurosa month that are now exempt from taxes and social security deductions. Six millionpeople in Germany – one in six members of the German workforce – held* ***minijobs*** *during the first half of 2003.* (The Futurist, September/ October 2003).

Some are shorter than a fire hydrant, and often the driver isn't old enough tocarry a license. Known as ***minimotorbikes*** *or pocket bikes, they resemble smallracing bikes, others look like souped-up scooters.* (The Christian Science Monitor, June 3, 2004).

The current single format – which can boast several tracks – will now be calleda ***maxi-disc****. ...* ***Maxi CDs*** *can now offer three tracks, plus remixes,as long as the total time does not run over 20 minutes. Three different formats willcount toward the chart placing.* (BBC News, Monday, 29 September, 2003).

Other ***formats – maxi*** *singles and vinyl – will continue to be included in singlessales, while record labels will now have more freedom in the three formats they areallowed for each release. Every contender for the Top 40 must feature either thenew one-track single, new "one track plus one"format or seven-inch vinyl.* (BBC News, Monday, 3 September 2007).

The rules and regulations surrounding the highly popular savings vehicles were overhauled at the start of April 2008. Out went the confusing concepts of mini – and ***maxi-ISAs****, leaving the new set-up much easier to understand* (BBC News, Monday, 17 August 2009).

The US State Department, the Drug Enforcement Administration and worlddrug monitoring organisations suggest that tougher controls along traditionaltransit routes are pushing ***narcotraficantes*** *south.* (Financial Times, March 19, 2002).

If high crude pricesdon't stymie global growth, recipients of the ***petrodollars*** *will have every incentiveto convert them into a sturdier store of value, and bullion is the most obviousalternative.* (The Globe and Mail, Thursday, Mar. 03, 2011)

As well, crude oil pricesshot higher, which can often send the loonie – known as a ***petro-currency*** *duringthe big oil spike a few years ago – higher as well.* (The Globe and Mail, Monday, January 31, 2011)

Toronto has been described by some wags as "Vienna surrounded by Houston." But this booming ***technoburb*** *defies the sprawling, ticky-tacky, no-there-thereimage of the region's suburbs.* (Utne, March / April 2003)

Technology is also infringing on our home lives, with Moggridge citing a "frightening" trend in South Korea to have sophisticated workstations fitted in thebedrooms of children as young as eight. But he doubts such ***techno-creep*** *will bepandemic – after all, in the US, he says, "most homework is done in the car."* (South China Morning Post, November 24, 2006).

Підкреслимо, що поняття продуктивності безпосередньо пов’язане із так званим феноменом “валентності”. На наш погляд, під валентністю складових елементів словникового складу сучасної англійської мови слід розуміти здатність цих одиниць реентранжуватися в інші складові системи синергетичного типу. Тобто вони мають можливість бути включеними в подальші дериваційні кроки, дія яких забезпечується функціонуванням певного набору механізмів кожної системи-реципієнта.

Литература:

1. Гармаш О. Л. Англомовна епідигматика та розвиток вокабуляру: [монографія] / Гармаш О. Л. – Мелітополь: ТОВ “Видавничий будинок ММД”, 2009. – 128 с.

2. Гармаш О. Л. Лінгвосинергетичний аспект розвитку словникового фонду англійської мови: [монографія] / Гармаш О. Л. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 324с.

3. Гармаш О. Л. Словоскладання як джерело виникнення афіксальних елементів в англійській мові (досвід лінгвокогнітивного аналізу) [Текст] / Гармаш О.Л. // Збірник наукових праць Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Мовні і концептуальні картини світу. Випуск № 33. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 126-135.

4. Єнікєєва С.М. Формування та функціонування нових словотворчих елементів англійської мови: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Єнікєєва С. М. – Харківський державний університет. – Харків, 1999. – 16 с.

5. Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця XX – початку XXI століть) [Текст]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філол. наук. Спец. 10.02.04 – германські мови / С. М. Єнікєєва; Київський національний лінгвістичний університет. – Київ: КНЛУ, 2011. – 32 с.

6. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: [монографія] / Зацний Ю.А., Пахомова Т. О. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2001. – 243 с.

7. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу: [монографія] / Зацний Ю. А. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2006. – 332 с.

8. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получений знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. [монографія] / Кубрякова Е. С. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

9. Левицкий А. Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02. 04. / Левицкий А.Е. – К., 1999. – 36 с.

10. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття: [монографія] / Махачашвілі Р. К. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. – 204 с.

11. Полюжин М. М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке: Дис. …д-ра філол. наук. 10.02.04 / Полюжин М. М. – М. – Ужгород, 1993. – 416 с.

12. Полюжин М. М., Омельченко Л. Ф. Функциональное словосложение и префиксальные ономасиологические категории в английском языке: [Учебное пособие] / Полюжин М. М., Омельченко Л. Ф. – Ужгород: Патент, 1997. – 99 с.

13. Ayto, J. A century of new words. [Text] / John Ayto. – Oxford University Press, USA: Oxford: OUP, 2007 – 250 p.

14. Crystal, D. Txtng: the Gr8 Db8 [Text] / David Crystal. – Oxford University Press, 2008. – 239 p.

15. Crystal, D. Language and the Internet. – Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2006. – 304 p.

16. Fischer, R. Lexical change in present-day English: a corpus based study of the motivation, institutionalization, and productivity of creative neologisms [Text] / Roswitha Fischer – Tubingen: Gunter Narr, 1998 – 209 p.

17. McFedries, P. Word spy: the word lover's guide to modern culture. [Text] / Paul McFedries – Broadway Books, 2004 – 432 p.

18. Sones, B. "High-tech world spawns plethora of suffix uses " [Text] / Bill Sones and Rich Sones Ph.D. // Deseret News. – Oct. 22 – Salt Lake City, 2009.